

Vad heter det som hugger i oss?

Om César Vallejo

Han kan verka nattsvart och klagande: han lider, inte av något särskilt, han bara lider. Han föddes en dag när Gud var sjuk och han predestinerar sig själv till att dö en dag i Paris när det regnar. Men César Vallejo (1892–1939), den sjuklige peruanske poeten av indiansk härkomst som levde i exil i Frankrike, är en livskraftig och ja, särpräglad raljerande och genomskådande författare.

FIB:s lyrikklubbs utgåva av hans dikter (*Mänskliga dikter*, 1974) i tolkning av Maria Sandels och Pierre Zekeli gjorde mig ”salig” när jag själv var en ung poet på 1980-talet. När jag i dag läser den lilla boken, sedan många år med lossnade pärmar, tycker jag fortfarande, och igen, mycket om den, men tar den inte så allvarligt som när jag var ung. När läsaren själv börjar bli gammal är den mångbottnade livsinsikten centralare än dragningen till döden.

”Jag tänker tala om hoppet”

Ja, César Vallejo har kallats egendomlig, hemlös och olycklig – en klassisk outsider med ett obotligt främlingskap, det som är ingredienser för mytbildning och Vallejo blev mycket riktigt något av en legend efter sin död. Han lämnade som ung sitt hemland Peru, bodde mest i Frankrike, i Paris, men också i Spanien och Sovjetunionen. Han jobbade som journalist, sympatiserade med kommunismen men förblev en egensinnig anarkist, skrev sparsmakat dikter.

*Och olyckligtvis
växer lidandet i världen för varje sekund,
växer trettio minuter i sekunden ...*

De dikter han skrev i slutet av sitt liv, sjuk i tuber-

kulos, i kläm mellan livslust och dödsdrift, blev de bästa. Och hans insikter om sin egen smärta kan föra tankarna till en annan av de klassiska poeter jag uppskattar högt, nämligen Konstantinos Kavafis. Båda två inser att det inte är lönt att skylla på omständigheterna, var du än är får du dras med dig själv. Om du slarvar bort ditt liv är det inte beroende av var du lever, i en storstad under gynnsamma stjärnor eller utfattig och sjuk i en liten tråkig by. Smärtan eller ledan driver dig också bortom det sociala och politiska.

I prosadikten ”Jag tänker tala om hoppet” skriver César Vallejo om det som gör ont utan förklaring. Smärtan

*saknar rygg för att bli skymning, liksom dess
bröst är för stort för att bli gryning, och om den
lades i ett mörkt rum, skulle den inte ge ljus, och
om den lades i ett ljust rum, skulle den inte ge
skugga. I dag lider jag, vad som än händer. Idag
lider jag bara.*

Denna eftermiddag regnar det i Lima

Vallejo rör sig genom årstider och dygn, och den som känt en söndagseftermiddagarnas tilltagande leda, blandad med oro för det kommande, hittar hem när han talar om hur något främmande tränger in i själen. Han talar om ”Middagstiden stillastående i unken luft”, är uttråkad och vill veta: ”Vad heter det som hugger i oss?”. I samma stund tycker han att det kan göra detsamma, namnge eller inte ge namn.

Stillaståndet och rörelsen slåss sinsemellan, båda är till för att hålla fast vid och att samtidigt

släppa. I dikten ”Drägg” skriver Vallejo om det han kallar sin otacksamhet, oförmågan att känna lust till livet, trots att han har insett att det också innehåller glädje.

*Denna eftermiddag regnar det
som aldrig förr: och jag
har ingen lust att leva, mitt
hjärta.*

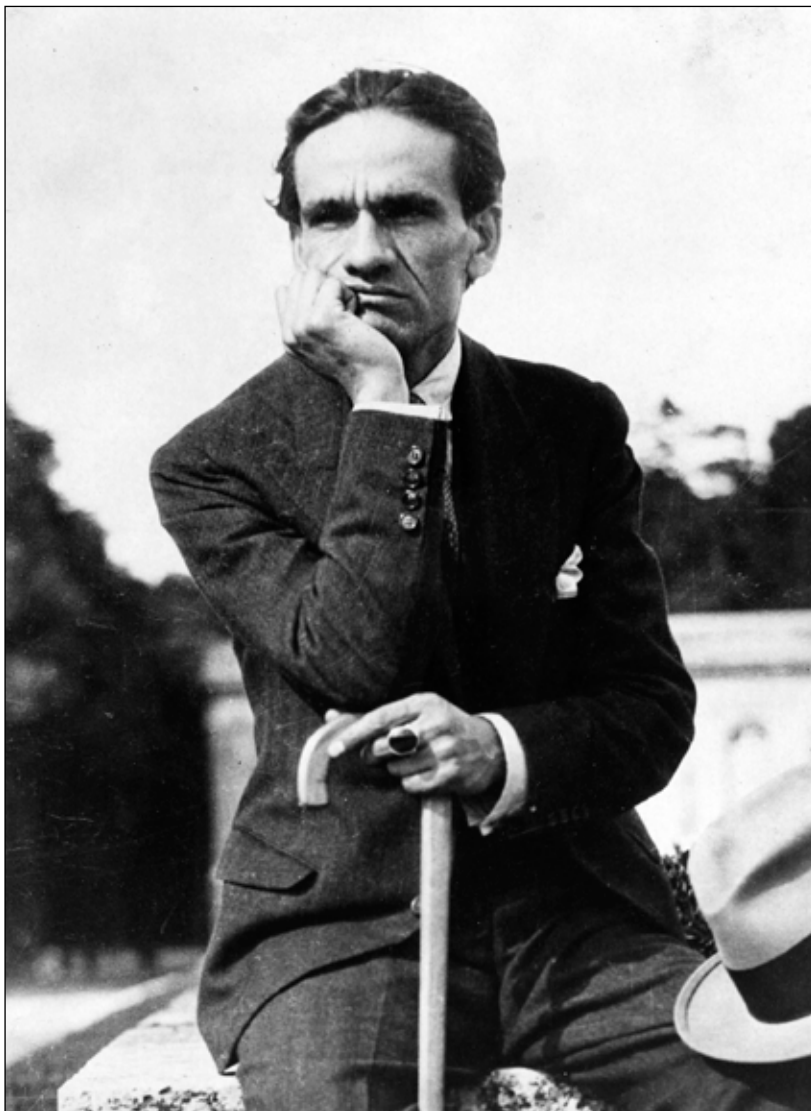
Han talar till sig själv och samtidigt till en kvinna, ”mitt isblock på hennes vallmo”, en kollision mellan två oförenliga. Språket här, språket:

*Ty denna eftermiddag, som
aldrig förr, släpar
jag denna uv med mig, detta
hjärta.*

Denna uv. Detta hjärta. Regnet. Som aldrig förr. Ingen lust att leva. Vid läsandet av dikten händer det som ska hända: Vallejo gör själva dikten till livslust, till lust! Det är genom dikten, det skrivna som glädjen börjar infinna sig. Om inte hos den som skrev, så hos den som läser: det skrivna bär spår av ett engagemang som ändå är sällsynt lustfyllt, en formulerandets eufori.

Denna uv! Och här går det att röra sig in i mytologier eller i rena naturvetenskapen, en sfinxartad berguv som ger ljud åt dikten: ett dovt hoande i natten. Ja, det är nattligt men samtidigt är gryningen och dagen på väg. En stomme hos Vallejo: förändringar, glidningar, allt är i rörelse oberoende av den som lever och skriver och oberoende av var diktaren befinner sig. I Vallejos fall är det fråga om en bortavaro, exilen från hemlandet och staden: Lima. Och årstiderna får komma och gå. Vallejo lämnar sommaren, rör sig emot en september, som genom att den finns på avstånd känns lättare att vistas i.

*Sommar, jag går min väg ... dina
eftermiddagars
små undergivna händer gör mig ont.*

*César Vallejo 1929, i parken i Versailles, Paris.
Foto: Juan Domingo Córdoba / Wikimedia Commons.*

Eller så går sommaren omkring på diktarens balkong ”med ett stort radband av ametister och guld, / som en ledsen biskop”... Till slut måste ändå denna sorgsna sommar ges tröst: ”Gråt inte, Sommar”.

Barnet som föddes när Gud var sjuk

Det är en barnets sorg inunder och i César Vallejos text, ett barn som kanske från början fått trösta sig själv. En sorg som funnits vid middagsbordet, en sorg som grätit vid midnatt av hunger. Det har lett till ett tomrum som ”ingen bör röra vid”. Längtan efter beröring leder till ett rör-mig-icke.

I dikten ”Dom vuxna” är barnen lämnade ensamma och de vet inte när de vuxna kommer tillbaka: ”Mamma sa att hon inte skulle vara borta länge” ...

Nej, barnen som inte har någon vuxen i närheten får försöka leka utan att gråla, de ska lydigt vänta, lydiga och hjälplösa, titta på sina båtar, med hopp om att båtarna ska vara lastade med godsaker när morgonen kommer. Men det går inte utan ångest och de andra barnen är plötsligt försvunna:

*Jag ropar, trevar mig fram i mörkret.
Lämna mig inte ensam kvar,
så att jag blir ensam inlåst.*

Ensamhetsropet förekommer också i mer lekfulla dikter, som i "Himmel och jord", ett rop som är också den redan vuxnes. Jag vet inte vilken relation Werner Aspenström hade till Vallejos diktning, men Vallejos frågor "Vem äger inte en blå kostym?" och "Vem skriver inte ett brev? genklingar i Aspenströms rader: "och vem är inte ett barn och vem är inte professor?"

Hjälplösheten tidigt och också sent i livet när den som är professor inte kan klä på sig rocken utan att om och om igen försöka få sin arm in i rockärmen... Vem måste inte klara vardagen med dess frukostar och spårvagnsfärder, vem hör inte hemma i det vardagligt triviala men samtidigt i en tillvaro av smärta, enbart orsakad av att en gång ha blivit född.

Den vuxne poeten skriver ändå med stor ömhet till sina föräldrar på en annan kontinent, han skriver till dem, nu gamla och övergivna av honom, som lever i Europa i exil. I prosadikten "Det sunda förnuftet" är tilltalet intimt, ansikte mot ansikte, med insikter om en mors eviga omsorger och försök att skydda sitt barn från allt som kan drabba det:

*Det finns, mor, ett ställe här i världen som heter
Paris. Ett stort
ställe, och avlägset, och än en gång stort.*

*Min mor rättar till min rockkrage, inte för att
det börjar snöa,
utan för att det skall börja snöa."...*

Fadern och modern är centralgestalterna i dikten "Avlägsna steg", översatt till svenska i volymen *Uppfylld av världen* av Artur Lundkvist och Francisco J. Uriz. Också den är vacker och inkännande:

*Min far sover. Hans lugna ansikte
vittnar om ett fridfullt hjärta.
Han är så rörande just nu.
Finns det något bittert i honom är det jag ...*

*Min mor vandrar i trädgården där ute,
smakar på en smak som redan gått förlorad.
Hon är så blid just nu,
full av vingar, av avfärd, av kärlek.*

Om att dö i Paris när det regnar

Stämningar avlöser varandra, mitt i vanmakten kan César Vallejo nästan lydigt lova, att han ska göra någon form av bättring: "Jag försöker vara lycklig, / ... jag minns, jag skriver". Och så kan han, liksom plötsligt, drabbas av en för läsaren oväntad lekfullhet, som när han sammanfattar "sin kanindag" och "sin natt av vilande elefant". Och han börjar nästan småpratande och lätt ironiskt tala om att han egentligen tycker mycket om livet, men att han föredrar att låta tankarna kretsa kring sin "kära död", som ju också är en ryggrad för hans poesi. Regnet understryker känslan av ensamhet:

*Jag kommer att dö i Paris, en regndag,
en dag som jag redan minns i dag.
Jag kommer att dö i Paris, en torsdag,
kanske en torsdag, som i dag, en höstdag."*

Han ömkar sig själv, alla har slagit honom, med det är ändå en lätthet i texten som är sånglig, ja, har något av en fransk chanson över sig. En Leo Ferré kunde senare på 1900-talet ha skrivit det här till en regnigt svepande melodi. Det gör inte ont att läsa, det är nästan som ett konstaterande, en visshet med en litet undrande nyans. Kanske en torsdag, en vanlig torsdag, en dag bland många som författare använder för att skriva, prosa eller poesi, "dessa verser". Han har gjort vad han kan, svettats bläck.

"Dagen kommer, tag din sol och gå".

GUNGERD WIKHOLM